

Наталія Миколаївна Оніщенко

Національна академія правових наук України
Харків, Україна

ВІДДІЛЕННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ¹

Natalia M. Onishchenko

National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

DEPARTMENT OF THEORIES AND HISTORIES OF THE STATE AND LAW NATIONAL ACADEMY OF LEGAL SCIENCES OF UKRAINE

На загальних зборах Академії правових наук України (нині – Національна академія правових наук України), що відбулися у 1993 році було створено п'ять відділень, які стали її головними науково-організаційними структурними підрозділами, покликаними здійснювати наукову, законопроектну та координаційну роботу.

Одним із таких структурних підрозділів стало відділення теорії та історії держави і права (далі – Відділення), яке у перші роки свого створення об'єднало 11 осіб, а саме: 4 дійсних членів (академіків) – В. В. Копейчикова, М. В. Костицького, А. Й. Рогожина, М. В. Цвіка та 7 членів-кореспондентів – М. І. Козюбру, О. Л. Копиленка, В. С. Кульчицького, О. М. Мироненка, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, М. М. Страхова.

Академіками-секретарями Відділення з моменту його утворення були доктори юридичних наук, професори, дійсні члени (академіки) Національної академії правових наук України (далі – НАПрН України) А. Й. Рогожин, М. В. Цвік, В. Д. Гончаренко. З лютого 2023 р. по 9 червня 2023 обов'язки академіка-секретаря Відділення виконував доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України О. В. Зайчук.

Рішенням загальних зборів від 9 червня 2023 року академіком-секретарем Відділення затверджено доктора юридичних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПрН України Н. М. Оніщенко, заступником академіка-секретаря – доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАПрН України Максимова С. І., ученим секретарем – доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАПрН України А. М. Колодія.

На сьогодні до складу Відділення входить 10 дійсних членів (академіків): В. М. Єрмолаєв (м. Харків), В. С. Журавський (м. Київ), О. В. Зайчук (м. Київ),

¹ Участь у підготовці матеріалу брали члени відділення теорії та історії держави і права НАПрН України.

О. Л. Копиленко (м. Київ), М. В. Костицький (м. Київ), В. М. Литвин (м. Київ), Н. М. Оніщенко (м. Київ), О. В. Петришин (м. Київ), П. М. Рабінович (м. Львів), О. Д. Святоцький (м. Київ) та 14 членів-кореспондентів: Є. А. Гетьман (м. Харків), А. П. Засць (м. Київ), М. І. Козюбра (м. Київ), А. М. Колодій (м. Київ), А. Ф. Крижановський (м. Одеса), В. В. Лемак (м. Київ), Д. В. Лук'янов (м. Київ), С. І. Максимов (м. Харків), Н. М. Пархоменко (м. Київ), В. О. Рум'янцев (м. Харків), М. О. Теплюк (м. Київ), С. В. Шевчук (м. Київ), І. Д. Шутак (м. Івано-Франківськ), О. Н. Ярмиш (м. Київ), а також три іноземні члени – Вільям Еліот Батлер (США), Томас Давуліс (Литва) та Акмаль Холматович Саїдов (Узбекистан).

За період роботи Відділення пішли з життя відомі вчені-правники, дійсні члени (академіки): В. Д. Гончаренко (м. Харків), В. В. Копейчиков (м. Київ), А. Й. Рогожин (м. Харків), М. В. Цвік (м. Харків) та члени-кореспонденти: В. С. Кульчицький (м. Львів), О. М. Мироненко (м. Київ), О. Г. Мурашин (м. Київ), Ю. М. Оборотов (м. Одеса), Ю. І. Римаренко (м. Київ), В. М. Селіванов (м. Київ), Страхов М. М. (м. Харків).

При Відділенні створенні й функціонують чотири координаційних бюро: з проблем теорії держави і права (голова – дійсний член (академік) П. М. Рабінович); з проблем історії держави і права (голова – член-кореспондент В. О. Рум'янцев); з проблем порівняльного правознавства (голова – член-кореспондент Д. В. Лук'янов); з проблем філософії права (голова – член-кореспондент С. І. Максимов). До складу зазначених координаційних бюро входять усі члени Відділення, а також провідні вчені, які мають значні наукові здобутки у сфері теорії та історії держави і права, порівняльного правознавства і філософії права.

Координаційні бюро Відділення здійснюють: координацію діяльності наукових установ НАПрН України по розробці актуальних проблем у сфері теорії та історії держави і права, порівняльного правознавства і філософії права та запровадженню у практичну діяльність результатів їх вирішення; аналіз тем дисертаційних досліджень з теорії та історії держави і права, порівняльного правознавства, а також філософії права з метою встановлення їх актуальності, новизни, усунення дублювання тематики; організаційно-інформаційне та науково-методичне забезпечення правової експертизи проектів нормативно-правових актів.

Відділення координує діяльність Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України. Основними завданнями Інституту є: проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень, спрямованих на підвищення ефективності правотворчої діяльності та якості законодавства України, функціонування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, їх правозастосовної діяльності та взаємодії з інститутами громадянського суспільства; співробітництво з центральними органами державної влади, органами місцевого самоврядування щодо розробки й виконання державних програм і нормативно-правових актів в частині, яка потребує науково-правового

обґрунтування та забезпечення; проведення на замовлення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних та судових органів, громадських організацій, інших юридичних осіб чи фізичних осіб на договірних засадах наукових досліджень, підготовка науково-експертних висновків тощо; проведення наукової експертизи проектів законів та інших нормативно-правових актів, здійснення інших видів експертиз відповідно до законодавства, розробка рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних і судових органів.

За 30 років роботи членами Відділення було підготовлено низку фундаментальних наукових праць, серед яких можна виділити, зокрема: «Законність: теоретико-правові проблеми дослідження та впровадження» (О. В. Зайчук), «Вищі представницькі органи влади в Україні» (В. М. Єрмолаєв), «Автономна Республіка Крим: проблеми правового статусу» (О. Л. Копиленко), «Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи» (Н. М. Оніщенко), «Право як соціокультурне явище: особливості юридичного підходу» (О. В. Петришин), «Права людини і громадянина у Конституції України» (П. М. Рабінович), «Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: правовий зміст і проблемні питання» (Є. А. Гетьман), «Принцип верховенства права і судова влада» (М. І. Козюбра), «Конституційно-правовий статус прокуратури України, Вищої ради юстиції, Ради національної безпеки та оборони України» (А. М. Колодій), «Актуальні проблеми розвитку правової системи України: навчально-методичний посібник» (В. В. Лемак), «Сучасне суспільство: філософсько-правове дослідження актуальних проблем» (С. І. Максимов), Парадигма правового регулювання в Україні: змістово-інструментальні виміри (Н. М. Пархоменко), «Введення закону в дію: теоретико-правові проблеми законодавчого регулювання» (М. О. Теплюк), «Судова правотворчість Конституційного Суду України» (С. В. Шевчук), «Розвиток теорії та практики юридичної техніки» (І. Д. Шутак).

Заслужують на увагу й колективні наукові проекти, зокрема: «Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 1: «Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України», яка у 2011 році була удостоєна Державної премії України в галузі науки і техніки; «Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1: «Загальнотеоретична та історична юриспруденція»; «Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку».

Важливий напрям роботи Відділення пов'язаний із підготовкою та виданням перших 3-х томів Великої української юридичної енциклопедії, а саме: Т. 1: «Історія держави і права» (2016), Т. 2: «Філософія права» (2017); Т. 3: «Загальна теорія права» (2017).

Не менш важливу увагу членами Відділення було приділено підготовці навчально-методичної літератури. Серед найбільш значних проектів: «Теорія держави і права. Академічний курс: підручник», «Історія вчень про державу і право:

у таблицях і дефініціях: навчальний посібник», «Порівняльне правознавство: підручник», «Права людини: підручник для середніх шкіл», «Актуальні проблеми теорії держави і права (для магістрів і спеціалістів)», «Порівняльне правознавство: хрестоматія для юридичних вищих навчальних закладів і факультетів», «Філософія правового виховання: навчальний посібник», «Юридична техніка: курс лекцій» тощо.

Результати наукових досліджень членів Відділення знаходять своє відображення у низці публікацій, що розміщуються у фахових наукових виданнях України та зарубіжних країн, у тому числі тих, які індексуються міжнародними наукометричними базами даних Scopus та Web of Science.

За весь час роботи Відділення його члени брали активну участь у роботі близько 300 наукових, науково-практичних конференцій, симпозіумів, форумів, круглих столів, які були присвячені актуальним питанням юридичної науки і практики. Беручи участь у роботі пленарних засідань, секцій з теорії та історії держави і права, порівняльного правознавства, філософії права члени Відділення апробували свої наукові досягнення в процесі дискусій, акцентували увагу на найактуальніших проблемах розбудови української правової держави, методології правової науки, українського парламентаризму, міжнародно-правових і внутрішніх аспектів забезпечення прав людини і громадянина, дослідженнях державно-правового будівництва в Україні на різних етапах її історії.

Члени Відділення також беруть участь у діяльності робочих груп по розробці законів та інших нормативно-правових актів, а також науково-консультативних рад, які діють при державних органах та вищих судових інстанціях, серед яких слід виділити Комісію з питань правової реформи (А. П. Заєць, М. І. Козюбра, О. Л. Копиленко, О. В. Петришин); Науково-консультативну раду при Голові Верховної Ради України (А. П. Заєць, М. І. Козюбра, Д. В. Лук'янов, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, О. Д. Святоцький); Науково-консультативну раду Конституційного Суду України (М. І. Козюбра, А. М. Колодій, М. В. Костицький, Д. В. Лук'янов, Н. М. Оніщенко, О. Д. Святоцький); Науково-консультативну раду при Верховному Суді (М. І. Козюбра, Н. М. Оніщенко, О. Д. Святоцький), Науково-консультативної ради при Міністерстві внутрішніх справ України (А. М. Колодій, М. В. Костицький).

Окремим напрямком роботи членів Відділення стала розробка проєктів нормативно-правових актів, підготовка науково-правових висновків до проєктів нормативно-правових актів, концепцій, стратегій тощо. Так, члени Відділення брали участь у розробці змін та доповнень до Конституції України, проєктів законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про політичні партії», «Про закони і законодавчу діяльність в Україні», «Про опублікування законів», «Про засади правотворчості в Україні», «Про правотворчу діяльність», «Про нормативно-правові акти», «Про юрисдикційні імунітети та відповідальність іноземних держав», «Про відновлення і збереження націо-

нальної пам'яті Українського народу», «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Розбудова української незалежної держави й подальша інтеграція до Європейського Союзу вимагає постійних зв'язків правової науки з державно-правовою практикою, наукового супроводження процесу вдосконалення публічного управління, нормотворчої діяльності, правотлумачення й правозастосування. Реалізації цієї вимоги сприяє те, що у складі Відділення перебувають судді Конституційного Суду України О. В. Петришин та В. В. Лемак, судді Конституційного Суду України у відставці М. В. Костицький, М. І. Козюбра, а також заступник Голови Вищої ради правосуддя Д. В. Лук'янов

Вагомим напрямом діяльності Відділення стала участь його членів у роботі редакційних колегій провідних фахових наукових видань України, серед яких: «Вісник Національної академії правових наук України», «Право України», «Правова держава», «Альманах права», «Нове українське право», «Держава і право», «Проблеми законності», «Юрист України», «Щорічник українського права», «Вісник Конституційного Суду України», «The Baltic journal of law», «Юридичний вісник», «Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ», «Публічне право», «Філософія права і загальна теорія права», «Науковий вісник Ужгородського національного університету», «Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ», «Вісник Одеського інституту внутрішніх справ», «Вісник Південного регіонального центру НАПрН України», «The Journal of Comparative Law». «Європейський суд з прав людини. Судова практика».

Із початком широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року Відділення не залишилось осторонь тих викликів, які постали перед нашою державою. Так, Львівською лабораторією прав людини (завідувач – дійсний член (академік) П. М. Рабінович) було розпочато підготовку та оприлюднення циклу інформаційних бюлетенів «Організація Об'єднаних Націй у спробах протидіяти агресії російської федерації проти України». У кожному з цих бюлетенів (на сьогодні їх підготовлено близько десяти) вміщено перекладені державною мовою та науково прокоментовані резолюції, ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН, а також Радою з прав людини ООН з жорстко критичною оцінкою злочинної діяльності рф. Ці бюлетені розсилаються вищим і центральним державним органам та правозахисним організаціям.

11 березня 2022 року Національна академія правових наук України спільно з Державним вищим навчальним закладом «Ужгородський національний університет» створили Центр правової підтримки осіб, постраждалих внаслідок військового вторгнення (далі – Центр). Керівником Центру призначено декана юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» доктора юридичних наук, професора Я. В. Лазура, а його заступником головного ученого секретаря НАПрН України Є. А. Гетьмана.

За період свого функціонування Центром із залученням членів Відділення організовано та проведено низку науково-практичних семінарів, присвячених, зокрема: правовому статусу громадян України, що постраждали внаслідок військового вторгнення, у країнах Європейського Союзу (на прикладі Польщі, Литви, Австрії, Німеччини, Франції, Італії); гуманітарним викликам для України в умовах військового стану та їх правовому вирішенню; правовому регулюванню релокації бізнесу в умовах воєнного стану; новаціям у трудовому, митному, податковому, медичному, військовому законодавстві України, які виникли внаслідок повномасштабної військової агресії з боку російської федерації. У такий спосіб члени Відділення роблять свій внесок у боротьбу з грубими та систематичними порушеннями норм міжнародного права, гуманітарного права та прав і свобод людини.

За 30 років діяльності Відділення її членами підготовлено плеяду висококваліфікованих наукових кадрів; докторів та кандидатів юридичних наук, докторів філософії у сфері права, які успішно працюють в органах публічної влади, закладах вищої освіти, міжнародних та громадських організаціях.

На сьогодні окремий вектор досліджень членів Відділення складають питання євроінтеграційного курсу, європейських цінностей, захист прав, свобод і законних інтересів людини. Значна увага приділяється дії та дієвості права під час воєнного стану, а також засадам права етапу миробудівництва.

Наталія Миколаївна Оніщенко

Доктор юридичних наук, професор

Академік-секретар відділення теорії та історії держави і права

Дійсний член (академік) НАПрН України

Національна академія правових наук України

61024, вул. Пушкінська, 70, Харків, Україна

Natalia M. Onishchenko

Doctor of Law, Professor

Academician-secretary of the Department of Theories and Histories of the State and Law

Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

National Academy of Legal Sciences of Ukraine

61024, 70 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Оніщенко Н. М. Відділення теорії та історії держави і права Національної академії правових наук України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 3. С. 39–45.

Suggested Citation: Onishchenko, N. M. (2023). Department of Theories and Histories of the State and Law National Academy of Legal Sciences of Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30(3), 39–45.

Стаття надійшла / Submitted: 10/07/2023

Доопрацьовано / Revised: 10/08/2023

Схвалено до друку / Accepted: 27/09/2023